

บทที่ 4

การประยุกต์อสังกกรรมในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

1. หลักกรรมกับความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธ

หลักกรรมเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยและสังคมอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างมาก (Keyes and Daniel, 1983 : 18) โดยมีบทบาทสำคัญทั้งต่อบุคคลในระดับจิตใจ ที่แสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อต่างๆ และในระดับสังคม ที่อธิบายถึงความแตกต่างของบุคคลในสังคม รวมทั้งหลักกรรมเองก็ถูกพิจารณาด้วยเช่นเดียวกันว่า เป็นหลักแห่งความยุติธรรมในสังคมอีกด้วย (Watts (ed.), 2009) การพิจารณาถึงแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักกรรมและหลักอสังกกรรม เพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหลักกรรม เป็นหลักธรรมที่มีความซับซ้อน ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก หรือหนังสือธรรมะใด ๆ ไม่สนใจและไม่เชื่อในเรื่องกรรม จึงเป็นเหตุให้บุคคลส่วนหนึ่งนั้นกระทำความชั่ว แล้วก็ได้รับผลการลงโทษในทางโลก โดยที่เขาเองก็ไม่อาจรู้ว่าจะได้รับผลกระทบชั่วเมื่อตายไปแล้วอย่างไร จนกว่าจะถึงเวลานั้น จึงนับว่าเป็นความประมาทอย่างยิ่ง แต่หากบุคคลใดได้อ่านได้ศึกษาในเรื่องของกรรมมาบ้างและตระหนักว่า การสร้างเหตุเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น สร้างกรรมดีก็ได้รับผลดี สร้างกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่ว เพราะเหตุและผลย่อมสอดคล้องกันเสมอ บุคคลเหล่านั้นก็จะละความชั่ว กระทำแต่ความดี ถึงแม้เขาเหล่านั้นก็ไม่อาจรู้ว่าเมื่อตายไปแล้วเขาจะได้รับกรรมอย่างไร แต่ด้วยเหตุที่ดี ผลที่จะได้รับก็ย่อมต้องดีอย่างแน่นอน ดังนั้นการที่บุคคลหมั่นกระทำความดี จึงถือได้ว่าเป็นบุคคลผู้อยู่ในความไม่ประมาท

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับสังคม บุคคลบางคนอาจสงสัยว่า เหตุใดบางคนทำดีแล้วก็ไม่ได้ดี แต่บางคนทำชั่วกลับได้ดี การมองเห็นเช่นนี้ ถือว่าเป็นเพียงการมองเห็นแค่ในช่วงสั้น ๆ หรือมองอย่างผิวเผิน เพราะถ้าหากติดตามดูผลที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นจนถึงที่สุดแล้ว เขาย่อมได้รับกรรมชั่วที่เขาทำอย่างแน่นอน แต่จะช้าหรือเร็วนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง มันเป็นเรื่องของการจัดสรรการให้ผลของกรรม ซึ่งสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องของ “กรรม 12 และการให้ผล” เพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล ที่บุคคลได้รับผลกระทบตามที่ตนก่อขึ้นอย่างชัดเจน กรรม 12 นั้นแยกแยะการให้ผลถึง 3 แบบ คือ กรรมให้ผลตามกาลเวลา กรรมให้ผลตามหน้าที่ และกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในบางครั้ง เหตุใดคนทำกรรมชั่ว จึงยังไม่ได้รับผลชั่ว คนทำกรรมดี จึงยังไม่ได้รับผลดี นั้นเพราะเกี่ยวเนื่องด้วยเวลา หน้าที่ และแรงหนักเบาของกรรมที่บุคคลได้ทำไว้

ในพระพุทธศาสนาจึงได้ให้ความสำคัญกับความเชื่อในเรื่องหลักแห่งกรรมไว้ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อที่แตกต่างจากศาสนาอื่น เรียกว่า ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล หรือศรัทธา 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553 : 168) ประกอบด้วย

1. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าแง่ดีและเชื่อว่าการที่ตนต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชค เป็นต้น

2. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ ว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณ 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

หลักคำสอนเรื่องกรรมจึงเป็นหลักพื้นฐานที่สุดสำหรับชาวพุทธ ในการดำเนินชีวิตเพื่อความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบัน และในชาติต่อไป

2. บุคคลสามารถกำหนดชะตากรรมของชีวิตหรือเลือกเกิดได้ด้วยอาสัณกรรม

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้แสดงถึงหลักกรรมไว้มากมาย ในส่วนที่แสดงหลักกรรมเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมที่ตรงไปตรงมาและชัดเจน นอกเหนือจากจุฬามณีวิงคสูตรแล้ว ก็ยังมีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่แสดงถึงกรรมและการให้ผลของกรรมไว้อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ผลของกรรม ซึ่งชวนให้สงสัยของคนจำนวนมาก เช่น บางคนทำกรรมคืออยู่เสมอ ๆ แต่ได้รับผลชั่ว ส่วนคนที่ทำชั่วมาโดยตลอด กลับได้รับผลดี ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะอะไร นั่นคือ มหากัมมวิงคสูตร ดังปรากฏในมหากัมมวิงคสูตร (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14, 2539 : 220) ซึ่งในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างละเอียด ทั้งกรรมในอดีตที่ให้ผลในปัจจุบัน กรรมปัจจุบันที่ให้ผลในปัจจุบัน และกรรมในปัจจุบันที่จะให้ผลในอนาคต คือชาติหน้าและชาติต่อไป อีกทั้งเรื่องของความเชื่อ ที่บุคคลต่างๆ ล้วนมีความเชื่อในสิ่งที่ตนเองได้สัมผัสมาเท่านั้นว่าถูก ของคนอื่นที่เห็นผิดไปจากตน ถือว่าผิดหมด แก่พระอานนท์ ดังใจความสรุปดังนี้

1) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นมิจฉาปฏิญญา หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะกรรมชั่วที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะมิจฉาปฏิญญาที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวยังนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

2) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นมิจฉาปฏิญญา หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะสัมมาปฏิญญาที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวยังนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

3) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นสัมมาปฏิญญา หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะสัมมาปฏิญญาที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวยังนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

4) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นสัมมาปฏิญญา หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะมิจฉาปฏิญญาที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวยังนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

สาระที่ปรากฏในมหากัมมวิภังคสูตรนี้ ทำให้ทราบว่ากรรมที่บุคคลทำไว้ในอดีต ให้ผลในอนาคต คือชาติหน้า กรรมที่ทำในชาตินี้ให้ผลในชาตินี้ และกรรมที่ทำในชาตินี้ ซึ่งจะให้ผลในชาติหน้าและชาติต่อไป รวมทั้งคนที่ทำแต่กรรมชั่วในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรกทุกคน เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่ และคนที่ทำแต่กรรมดีในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในสวรรค์ทุกคน ก็เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่อีกเหมือนกัน ทั้งนี้ ก็เพราะว่ามีกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ มาเป็นตัวแปรร่วมด้วย เช่น คนที่ทำแต่กรรมชั่วในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็มี เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นสุขก่อนกรรมชั่ว ที่เขาทำในชาตินี้ ส่วนคนที่ทำแต่กรรมดีในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในอบายก็มี เพราะกรรมชั่วที่เขาทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นทุกข์ก่อนกรรมดี ที่เขาทำในชาตินี้นั่นเอง

จากพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลบางคนทำกรรมชั่วไว้มากตายแล้วไปเกิดในสวรรค์นั้น ไม่ใช่เพราะกรรมชั่วส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เพราะเขาเคยทำกุศลกรรมหรือกรรมดีไว้บ้าง กรรมดีที่เขาทำไว้นั้น แม้จะน้อย แต่มีโอกาสให้ผลก่อน จึงทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์ หรือมิฉะนั้นในเวลาใกล้ตายเขากลับมีจิตเป็นสัมมาทิฐิอันเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ด้วยอำนาจของมโนกรรมที่ทำได้ใหม่นี้ ตายแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยการวิบากแก่เขาในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป (สุนทร ฌ รังษี, 2546 : 49)

ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีไว้มากตายแล้วไปเกิดในทุคติเช่นนรกก็ทำนองเดียวกัน คือไม่ใช่ว่ากรรมดีส่งผลให้เขาไปเกิดในนรก แต่เพราะเขาเคยทำกรรมชั่วไว้บ้างในชีวิตที่ผ่านมา กรรมชั่วนั้นมีโอกาสให้ผลก่อน ตายแล้วเขาจึงต้องไปเกิดในนรกด้วยผลของกรรมนั้น หรือเป็นเพราะขณะจะดับจิตเขาเกิดมีความคิดเห็นเป็นมิจฉาทิฐิขึ้นมา ดับจิตไปในขณะที่จิตยึดมั่นอยู่กับมิจฉาทิฐินั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติเช่นนรก ส่วนกรรมดีที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยการวิบากแก่เขาไม่ในชาตินี้ ก็ในชาติหน้าหรือชาติต่อไป

กรรมที่เป็นตัวแปรสำคัญในพระสูตรนี้ ก็คือ กรรมปัจจุบันที่บุคคลทำในขณะที่ใกล้จะดับจิตหรือเวลาจวนเจียนใกล้จะตาย ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านเรียกว่า “อาสันนกรรม” นั่นเอง ที่แปรนำบุคคลผู้ทำกรรมชั่ว หรือกรรมดีมาโดยตลอดในชาตินี้ ให้ไปเกิดในสวรรค์หรือไปเกิดในอบายเพิ่มขึ้นอีกตัวหนึ่งด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 220) กล่าวคือ ถ้าบุคคลผู้ทำกรรมชั่วมาโดยตลอดในชาตินี้ ในเวลาใกล้จะตาย จิตไปยึดเหนี่ยวกรรมดีที่ตนเคยทำแม้เล็กน้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยผลแห่งอาสันนกรรมนี้ ก็จะส่งให้เขาไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีมาโดยตลอดในชาตินี้ ในเวลาใกล้จะตาย จิตไปยึดเหนี่ยวกรรมชั่วที่ตนเคยทำแม้เล็กน้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยผลแห่งอาสันนกรรมชั่วนี้ ก็จะส่งให้เขาไปเกิดในอบายขณะนั้น การมองกรรมและการให้ผลของกรรม จึงไม่ควรมองแต่กรรมในชาตินี้ที่ทำอย่างสม่ำเสมอโดยตลอดอย่างเดียว แต่ควรมองกรรมในชาติก่อน และกรรมในชาตินี้ที่ทำในเวลาใกล้จะตายร่วมด้วย ทั้งนี้ ก็เพราะว่ากรรมทั้งหลาย มีโอกาสที่จะให้ผลได้เสมอ เมื่อถึงคราวที่จะให้ผลนั่นเอง อาสันนกรรม แปลว่ากรรมใกล้ดับจิต กรรมชนิดนี้จะให้ผลแก่ผู้กำลังจะตายก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดหมายความว่าเมื่อดับจิตหรือตายแล้ว เขาจะไปเกิดใหม่ด้วยพลังการให้ผลของกรรมที่เขานึกถึงก่อนจะดับจิตนี้ หากกรรมที่เขานึกถึงก่อนตายเป็นกรรมชั่ว ดับจิตหรือตายแล้วเขาก็ไปเกิดในทุคติ ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น เป็นไปตามพระพุทธานุญาตที่ตรัสไว้ว่า “จิตฺเต สงฺกิลฺลฺเห ทุกฺกตฺติ ปาฏิกฺขมา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว (คือเป็นอกุศล) ทุกฺกตฺติเปฺนอันหวังได้” แต่ถ้ากรรมที่เขานึกถึงก่อนดับจิตเป็นกุศลกรรมตายแล้วก็ไปเกิดในสุคติ เช่นเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาในสวรรค์ เป็นไปตามพระพุทธานุญาตที่ว่า “จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺเห สุคฺติ ปาฏิกฺขมา เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว (เป็นกุศล) สุคฺติเปฺนอันหวังได้” การนึกถึงกรรมที่

เคยทำไว้ตอนกำลังจะดับจิตนี้ เป็นนิมิตประการแรกที่จะเข้ามาเป็นอารมณ์ของจิตของบุคคลที่กำลังจะตาย

เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรประมาทในกรรม ผู้ที่ทำความดีอยู่ในชาตินี้ แต่ยังไม่ได้รับผลดี ก็ไม่ควรท้อแท้ใจ ขอให้หมั่นทำความดีเรื่อย ๆ ไปไม่นานนัก เมื่อผลแห่งกรรมชั่วในชาติก่อน ๆ หมดหรืออ่อนกำลังลง กรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็จะให้ผล ส่วนผู้ที่ทำความชั่วอยู่ แต่ได้รับผลดีก็อย่าหลงระเหิงชะล่าใจ แต่ควรกลับตัวกลับใจ เลิกทำความชั่ว มาเร่งสร้างกรรมดี อย่าหลงผิด โดยคิดว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” เพราะในขณะนั้น ผลแห่งกรรมดีในชาติก่อนกำลังให้ผลอยู่ แต่ถ้าผลแห่งกรรมดีนี้หมดหรืออ่อนกำลังลง ผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ ก็จะให้ผลชั่วทันที

ชีวิตในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมชาติที่เลี้ยงรักษาสหชาตธรรมให้เป็นอยู่ หรือดำรงอยู่ตลอดชีวิตขณะ มี 2 อย่าง คือ รูปชีวิตและนามชีวิต คำว่า “รูปชีวิต” ก็คือ รูปธรรมที่รักษาสหชาตธรรมของรูปธรรมให้ทรงอยู่ได้ ส่วนคำว่า “นามชีวิต” หรือ “นามเจตสิก” ได้แก่ ชีวิตินทรีย์ เจตสิกรักษานามธรรม ที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่ ซึ่งชีวิตทั้งสองนี้ ทำหน้าที่รักษารูปนามให้เป็นอยู่ได้ ถ้าขาดลงเมื่อใดเราก็สมมุติเรียกว่า “ตาย” และที่ท่านเรียกว่า “ชีวิตินทรีย์” นั้น ก็เพราะเหตุว่าชีวิตทั้งสองนี้ เป็นอินทรีย์คือเป็นใหญ่ในการรักษาสหชาตธรรมนั่นเอง ฉะนั้น ในทางปรমัตตสภาวะนี้ ท่านอธิบายถึงสภาวะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมว่า เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ หากได้มีสัตว์ตายหรือบุคคลตายไม่ แต่มันเป็นการสิ้นสุดของสันตติในปัจจุบันภพต่างหาก รูปนามจึงไม่เที่ยง เป็นทุกข์และอนัตตา เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ย่อมจะปลดปล่อยอุปาทาน คือความยึดมั่นในสัตว์บุคคลได้ ย่อมไม่มีความเห็นผิดในขั้น 5 อีกต่อไป และเมื่อนั้นแหละย่อมจะถึงซึ่งความสิ้นทุกข์ได้ (กิตติวุฑโฒ ภิกขุ, 2530 :24)

เมื่อได้ทราบความหมายของคำว่า “ชีวิต” แล้ว สิ่งที่ควรทราบต่อไปก็คือ “ชีวิตเกิดจากอะไร” ซึ่งเรื่องนี้ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นว่าชีวิตเกิดจาก “กรรม วิญญาณและตัณหา” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 20, 2539 : 302) เพราะฉะนั้น การที่คนทั่วไปยังต้องเกิดกันอีกเรื่อย ๆ ไป ก็เพราะยังมีกรรม วิญญาณและตัณหา ส่วนพระอรหันต์ไม่ต้องเกิดอีกต่อไป เพราะได้ละกิเลส คือตัณหาจนหมดสิ้นแล้ว ถึงแม้ท่านจะยังไม่ดับขันธนิพพาน ยังมีชีวิตและทำกรรมอยู่ กรรมที่ทำก็ไม่ก่อให้เกิดวิบากเป็นบุญบาปอีก เป็นแต่เพียงกิริยาการกระทำเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ชีวิตก็ไม่มีพื้นที่ที่จะเกิด ส่วนวิญญาณอันเป็นพืชพันธุ์แม้จะยังมีอยู่ แต่เมื่อไม่มีกรรมอันเป็นพื้นที่ และไม่มีตัณหาอันเป็นเชื้อ วิญญาณนั้นก็ปฏิสนธิอีกไม่ได้ ต้องดับสูญไปเหมือนกับต้นไม้ ถ้าไม่มีพื้นที่ที่จะปลูก ไม่มีน้ำรด ก็ปลูกไม่ได้ ในที่สุดต้นไม้นั้นก็ต้องตายไม่มีโอกาสที่จะเกิดออกงามอีกต่อไป

เหตุปัจจัยที่สร้างชีวิตทั้ง 3 นี้ เหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ตัณหาอันเป็นตัวกิเลส ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับผลกรรม เมื่อได้รับผลกรรม ก็ต้องเกิดอีก และเพราะยังมีกิเลสเมื่อเกิดแล้ว ก็เป็นเหตุให้ทำกรรมอีก วนเวียนอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะละกิเลสได้เด็ดขาด ท่านจึงเรียกการเวียนเกิดเวียนตายอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนี้ว่า “วัฏฏะ” แปลว่า วน มี 3 อย่าง คือกิเลสวัฏฏะ วนคือกิเลส กัมมวัฏฏะ วนคือกรรม วิปากวัฏฏะ วนคือวิปาก (ผลของกรรม) เมื่อชีวิตคนได้เกิดขึ้นมาแล้ว ก็จะดำรงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วในที่สุดก็ต้องแตกสลาย คือ ถึงแก่ความตาย ซึ่งคำว่า “ความตาย” นี้ ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก มาจากคำว่า “มรณะ” ซึ่งแปลว่า ความตาย มีอยู่ทั้งสิ้น 10 ศัพท์ และมีความหมายเหมือนกันหมด คือ “ตาย” โดยมีทั้งตายที่เป็นบัญญัติและปรมาตถ์แต่นำมาแสดงในที่นี้เพียงศัพท์เดียว คือคำว่า “ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์” หมายความว่า ชีวิตของคนเราในแต่ละคนนี้จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปกับส่วนที่เป็นนาม และทั้ง 2 ส่วนนี้ ก็จะมีผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาเพื่อให้สถิตดำรงอยู่ได้ ผู้ดูแลรักษารูปเรียกว่า “รูปชีวิต” หมายถึงชีวิตที่เป็นรูปที่อนุบาลรักษาสหชาตรูป คือรูปที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่ ส่วนผู้ดูแลรักษานามเพื่อให้สถิตดำรงอยู่ได้เรียกว่า “นามชีวิต” หรือ “นามเจตสิก” หมายถึง ชีวิตินทรีย์เจตสิกรักษานามธรรมที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่แต่ว่าการที่คนเราจะตาย หรือความตายจะเกิดขึ้นแก่คนเราได้นั้น ก็เพราะชีวิตทั้งสอง คือรูปชีวิตกับนามชีวิต ซึ่งมีหน้าที่รักษารูปและนามให้เป็นอยู่ได้นี้ มันได้ขาดลง เมื่อมันขาดลงรูปและนามที่เกิดร่วม ก็ต้องสิ้นสุดลงด้วยเช่นเดียวกัน ความขาดลงของรูปชีวิตและนามชีวิตของผู้ยังมีกิเลส ในภพชาติต่าง ๆ นี่นั่นเอง ที่สมมุติเรียกว่า “ตาย” หรือ “ความตาย”

ส่วนคำว่า “ตาย” หรือ “มรณะ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า “ความตาย” คือ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่ในภพอันเดียว หมายความว่า ที่เรียกว่า “ความตาย” นี้ได้แก่การที่ชีวิตของคนผู้ยังมีกิเลสได้ขาดลงในภพหนึ่ง ๆ ก็เรียกว่า “ตาย” ที่หนึ่ง และที่เรียกว่า “ตาย” นี้ ก็ตายเฉพาะส่วนรูป ส่วนนามนั้นไม่ตาย กล่าวคือรูปที่เกิดจากดิน น้ำ ไฟ ลม มาประชุมกันนี้ เมื่อเกิดมาแล้วก็มีชีวิตอยู่เป็นคนที่ชั่วครวญ เมื่อสิ้นกรรมหรืออุกกรรมเข้าตัดรอนในภพชาตินี้แล้ว มันก็แยกออกจากกัน น้ำไปอยู่ส่วนน้ำ ดินไปอยู่ส่วนดิน ลมไปอยู่ส่วนลม ไฟก็ไปอยู่ส่วนไฟชีวิตของคนเรา เมื่อรูปและนามแยกออกจากกันอย่างนี้ ก็สมมุติเรียกว่า “ตาย” ซึ่งเป็นการสิ้นสุดของชีวิตในภพชาติหนึ่ง ๆ

ส่วนนามหรือจิตนั้น เพราะยังไม่สิ้นกิเลส เมื่อตายก็แยกออกจากรูปหรือกายนี้แล้ว ก็จะไปสร้างชีวิตใหม่ต่อไป ชีวิตที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ก็อาศัยอยู่ได้นานบ้าง ไม่นานบ้าง ตามอำนาจแห่งกรรม คล้ายกับคนสร้างบ้านอยู่ ถ้าใช้วัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพดี บ้านก็ทนอยู่ได้นาน แต่ถ้าใช้วัสดุก่อสร้างที่คุณภาพต่ำ บ้านก็พังเร็ว ซึ่งเมื่อบ้านพังแล้ว เจ้าของบ้านก็ต้องย้ายไปสร้างบ้านหลังใหม่

ต่อไป ลักษณะจิตของผู้ที่ยังมีกิเลสก็คล้าย ๆ กันนี้ กล่าวคือ ตราบใดที่จิตยังไม่สิ้นกิเลส จิตนี้ก็จะสร้างชีวิตใหม่เรื่อยไป นั่นคือ การเวียนเกิดเวียนตายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

สำหรับสาเหตุแห่งการตายนั้นมีอยู่ 4 ประการ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 395) ดังนี้

1) ตายเพราะสิ้นอายุ หมายถึง อายุขัยของคน ๆ หนึ่ง มีประมาณ 80 ปี เมื่ออายุ 80 ปี ก็ต้องตาย เปรียบเหมือนกับดังตะเกียงเมื่อไส้หมดก็ต้องดับ

2) ตายเพราะสิ้นบุญ หมายถึงคนที่หมดบุญที่จะอยู่เป็นคนอีกต่อไป ถึงแม้จะยังไม่สิ้นอายุขัย ก็ต้องตาย เปรียบเหมือนกับตะเกียงเมื่อน้ำมันหมด ถึงแม้ไส้ยังมีอยู่ก็ต้องดับ

3) ตายเพราะสิ้นอายุและบุญพร้อมกัน เปรียบเหมือนกับตะเกียงที่หมดทั้งไส้และน้ำมันพร้อมกันจึงต้องดับ

4) ตายเพราะกรรมมาตัดรอน เปรียบเหมือนกับตะเกียงที่ไส้และน้ำมันยังมีอยู่ แต่ถูกลมแรงพัดจึงต้องดับ เช่น บุคคลที่ตายเพราะประสบอุบัติเหตุ

สาเหตุแห่งการตายทั้ง 4 นี้ เมื่อกล่าวโดยกาลมี 2 อย่าง คือ กาลมรณะกับอกาลมรณะ กาลมรณะ หมายถึง การตายเพราะสิ้นอายุขัย ตายเพราะสิ้นบุญ และตายเพราะสิ้นอายุและบุญพร้อมกัน ส่วนอกาลมรณะ คือ การตายเพราะถูกกรรมเข้ามาตัดรอน

จากการศึกษาเรื่องชีวิตกับความตาย ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้ทราบว่าชีวิตของคนต้องเกิดและต้องตายนั่น ไม่ได้เกิดและตายเพราะอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าผู้วิเศษตนใดบันดาลให้เป็นไปเลย แต่การที่ชีวิตของคนต้องเกิดและตายนั่น ล้วนเป็นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เหตุปัจจัยนั้น ก็คือ “กรรม” นั่นเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้คนต้องเกิดอีกว่า “ดูก่อนอานนท์ เพราะเหตุฉะนี้แล กรรมจึงชื่อว่าเป็นไรนา วิญญูชชื่อว่าเป็นพืช ตัณหาชื่อว่าเป็นยาง. . . เพราะธาตุอย่างเลว เพราะธาตุอย่างกลาง เพราะธาตุอย่างประณีตของสัตว์ พวกที่มีอวิชชาเป็นเครื่องปิดกั้น ตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดในกามภพ รูปภพและอรุภพจึงมีต่อไป” และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงสาเหตุแห่งการตายของคน 4 ประการ คือ ตายเพราะสิ้นอายุขัย ตายเพราะสิ้นบุญ ตายเพราะสิ้นอายุขัยและสิ้นบุญพร้อมกัน และตายเพราะกรรมมาตัดรอน

ในขณะเดียวกัน การเกิดเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า เป็นการเกิดที่ยาก แต่มนุษย์ก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอีกเรื่อย ๆ ไป โดยมีตัณหาเป็นปัจจัยสำคัญ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ตัณหา เป็นเหตุนำไปเกิดอีก” (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 21) ส่วนจะไปเกิดในกำเนิดใดกำเนิดหนึ่งใน 4 กำเนิดนั้น ขึ้นอยู่กับกรรมและผลของกรรม กำเนิด 4 ที่ว่าก็คือ 1.ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ 2.อณฑชะ เกิดในไข่ 3. สัตตชะ เกิดในสิ่งปฏิภูลเน่าเหม็น และ 4.โอปปาติกะ เกิดอุบัตินั่นเอง โดยไม่ต้องอาศัยครรภ์มารดา

โดยเฉพาะการเกิดเป็นมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ว่า การที่ชีวิตหนึ่งจะเกิดขึ้นเป็นมนุษย์ในภพของมารดาได้ เป็นการยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “การเกิดเป็นมนุษย์ เป็นการยาก” ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า การก่อกำเนิดของชีวิตหนึ่ง จะเกิดขึ้นในภพของมารดาได้ จะต้องอาศัยความถึงพร้อมด้วยปัจจัยถึง 3 ประการ ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อปัจจัย 3 ประการ ประชุมกันเข้า การตั้งครรภ์ก็มีขึ้น คือ หากมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดา还没有มีระดูและสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ไม่เกิดขึ้น หากมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่ สัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย แต่ว่า เมื่อใดก็ตามที่มารดา บิดาอยู่ร่วมกัน 1 มารดามีระดู 1 สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏ 1 เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการอย่างนี้ การตั้งครรภ์จึง เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย มารดา ย่อมประทับประคองครรภ์นั้นด้วยท้อง เป็นเวลา เก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง เมื่อ ล่วงไปเก้าเดือน หรือสิบเดือน มารดาก็คลอด ทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ด้วยความ ห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่และเลี้ยาทารกผู้เป็น ภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้ว ด้วยโลหิตของตน ด้วยความห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่ อีกเช่นกัน”

ภพและภูมิโดยทั่วไป หมายถึง สถานที่เกิด และที่อยู่ของสัตว์ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึงเฉพาะมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามอำนาจของกรรมที่ตนได้ทำไว้ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภพภูมิว่ามีมากมาย แต่เมื่อจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ แล้ว ก็มี 2 ประเภท คือทุกคติภูมิ และสุคติภูมิ (พิน ดอกบัว, 2543 : 22) ซึ่งหมายถึงโลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ชั้นที่เกิด และชั้นแห่งจิต ดังนี้

1. อบายภูมิ 4 ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ

1) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน กระวาย

2) ตีรจنانโยนิ กำเนิดตีรจنان, พวกมีคมัวโง่เขลา

3) ปิตติวิสัย แดนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข

4) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

2. คติ 5 ที่ไปเกิดของสัตว์, แบบการดำเนินชีวิต

1) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน กระวาย

2) ตีรจنانโยนิ กำเนิดตีรจنان, พวกมีคมัวโง่เขลา

3) ปิตติวิสัย แคนเปรด, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข

4) มนุษย์ ชาวมมนุษย์

5) เทพ พวกเทพ ได้แก่ภูมิ 26 ตั้งแต่จาตุมหาราชิกา ขึ้นไปทั้งหมด

3. วิญญาณฐิติ 7 ภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณ

1) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า

วินิปาติกะ(เปรด) บางเหล่า

2) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม
ผู้เกิดในภูมิปรหมณาน

3) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อภัสสระ

4) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ
สุกกิณหะ

5) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาศาณัญจายตนะ

6) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ

7) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

4. สัตตาวาส 9 ภูมิเป็นที่อยู่แห่งสัตว์

1) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า

วินิปาติกะ(เปรด) บางเหล่า

2) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม
ผู้เกิดในภูมิปรหมณาน

3) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อภัสสระ

4) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ
สุกกิณหะ

5) สัตว์บางพวก ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เช่น เหล่าเทพจำพวกอสัญญีสัตว์

6) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาศาณัญจายตนะ

7) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ

8) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

9) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

5. ภูมิ 31 ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ, ระดับชีวิต

1) นiryas นรค, สภาวะหรือที่อื่นไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน
กระวาย

- 2) ติรัจฉานโยนิ กำเนิดติรัจฉาน, พวกมึงมัวโง่เขลา
 - 3) ปิตติวิสัย แคนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข
 - 4) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง
2. กามสุคติภูมิ 7 กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ, ภูมิที่เป็นสุคติซึ่งยังเกี่ยวข้องกับกาม
- 1) มนุษย์ ชาวมนุษย์
 - 2) จาตุมาหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช 4 ปกครอง
 - 3) ดาวดึงส์ แคนแห่งเทพ 33 มีท้าวสักกะเป็นใหญ่
 - 4) ยามา แคนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์
 - 5) ดุสิต แคนแห่งเทพผู้เอบอ้อมด้วยสิริสมบัติของตน
 - 6) นิมมานรดี แคนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต
 - 7)ปรนิมมิตวสวัตดี แคนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่น นิรมิตให้
- ภูมิทั้ง 11 ใน 2 หมวดนี้ รวมเป็น กามาวจรภูมิ 11
3. รูปาวจรภูมิ 16 (ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป, ชั้นรูปพรหม)
- ก. ปฐมฌานภูมิ 3 (ระดับปฐมฌาน)
- 1) พรหมปาริสุทธิ พวกบริษัทยาวจรพรหม
 - 2) พรหมปุโรหิตา พวกปุโรหิตมหาพรหม
 - 3) มหาพรหมา พวกท้าวมหาพรหม
- ข. ทุติยฌานภูมิ 3 (ระดับทุติยฌาน)
- 4) ปริตรตาภา พวกมีรัศมีน้อย
 - 5) อัปมาณภา พวกมีรัศมีประมาณไม่ได้
 - 6) อาภัสสรา พวกมีรัศมีสุกปลั่งกันไป
- ค. ตติยฌานภูมิ 3 ระดับตติยฌาน
- 7) ปริตตสุภา พวกมีลัทธิมีงามน้อย
 - 8) อัปมาณสุภา พวกมีลัทธิมีงามประมาณมิได้
 - 9) สุกกิงหา พวกมีลัทธิมีงามกระจ่างจ้า
- ง. จตุตถฌานภูมิ 3-7 ระดับจตุตถฌาน
- 10) เวหุปผลา พวกมีผลไพบูลย์
 - 11) อสัณญีสัตว์ พวกสัตว์ไม่มีสัญญา
- จ. สุทธาวาส 5 พวกมีที่อยู่อันบริสุทธิ์ หรือที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ คือ ที่เกิดของพระอนาคามี คือ

- 12) อวิหา เหล่าท่านผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน หรือผู้ไม่ละไป เร็ว, ผู้คงอยู่นาน
- 13) อดัมปา เหล่าท่านผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร
- 14) สุทัสสา เหล่าท่านผู้งดมนานาทัศนา
- 15) สุทัสสี เหล่าท่านผู้มองเห็นชัดเจบดี หรือผู้มีทัศนาแจ่มชัด
- 16) อกนิฏฐา เหล่าท่านผู้ไม่มีความด้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร, ผู้สูงสุด

4. อรูปาวจรภูมิ 4 ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป, ชั้นอรูปพรหม

- 1) อากาสนัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด
- 2) วิญญานัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีวิญญาณไม่มีที่สุด
- 3) อากิญจัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะไม่มีอะไร
- 4) เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญา ก็

ไม่ใช่ปุณฺณ พระโศคาบัน และพระสกทาคามี ย่อมไม่เกิดในสุทธาวาสภูมิ: พระอริยะไม่เกิดในอสังขภูมิ และในอบายภูมิ: ในภูมินอกจากนี้ ย่อมมีทั้งพระอริยะและมีโอรุริยะไปเกิด

ภพและภูมิทั้งหมดเหล่านี้ เป็นสถานที่ที่มนุษย์ผู้ยังมีกิเลสจะต้องไปเวียนว่ายตายเกิด คือไปเสวยผลแห่งอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ที่ตนได้ทำไว้ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า ภพและภูมิทั้งหมดนี้ เป็นการให้ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว ที่มนุษย์ทั้งหลายได้เคยทำไว้ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาตินั้นเอง หมายความว่า กรรมดีและกรรมชั่วนั้น จะให้ผลโดยการนำมนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลส ล้วนจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ กล่าวคือ ถ้ากรรมดีให้ผลก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ดีที่เรียกว่า “สุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในกามสุคติภูมิ 7 รูปาวจรภูมิ 16 และอรูปาวจรภูมิ 4 แต่ถ้ากรรมชั่วให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ชั่วที่เรียกว่า “ทุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในอบายภูมิ 4 มีนรก เป็นต้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลสเรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนดับกิเลสได้อย่างหมดสิ้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งหมดเหล่านี้ จึงจะจบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง

หลักกรรมในพระพุทธศาสนานั้น ในฐานะเป็นหลักแห่งเหตุและผล โดยสาระสำคัญก็คือ เมื่อบุคคลต้องการผลที่ดี ก็ย่อมต้องทำเหตุที่ดี ซึ่งผลนั้น ย่อมมาจากเหตุที่ทำนั่นเองเป็นสำคัญ หลักกรรมจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความแน่นอนตายตัว ไม่แปรผัน โดยนัยนี้ บุคคลจึงสามารถพยากรณ์ คือตรวจสอบภพภูมิใหม่ที่จะไปเกิดด้วยตัวเองได้ โดยพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักการสำหรับใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบไว้ในคัมภีร์ที่มกนิคาย มหาวรรค ซึ่งเรียกว่า “ธัมมาทาส” หรือ คัมภีร์ส่องธรรม(พระไตรปิฎกเล่มที่ 10, 2539 : 66) ว่า

“อานนท์ ข้อที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะพึงทำกาละนั้นไม่อัศจรรย์ เมื่อผู้นั้นๆ ทำกาลแล้ว พวกเธอจักเข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วทูลถามเนื้อความ นั้น อันนี้เป็นความลำบากแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้น เราจักแสดงธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ก็ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส นั้น เป็นไฉน

อานนท์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า...ในพระธรรม... ในพระสงฆ์ อานนท์ อันนี้แล คือ ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส”

3. แนวทางการประยุกต์ใช้อำสันทนกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

ตามปกติการให้ผลของกรรมจะเป็นไปตามลำดับความหนักเบาของกรรม ถ้ามีครุกรรมหรือกรรมหนักอยู่ ครุกรรมไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอกุศล หรือฝ่ายกุศล จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด ครุกรรมฝ่ายอกุศลได้แก่ อนันนตริยกรรม 5 อย่าง คือ ฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนหือพระโลหิต และทำสงฆ์ให้แตกกันที่เรียกว่าสมบัติ 8 รูปฉนหรือรูปฉนหรือรูปฉนเพียงขั้นใดขั้นหนึ่งก็จัดเป็นครุกรรมฝ่ายอกุศล หากไม่เคยทำครุกรรมไว้ พหุกรรมหรืออาจิณณกรรมอื่นได้แก่กรรมที่ทำไ้มาจะเข้าให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ นั่นคือถ้ามีครุกรรมอยู่ ครุกรรมนั้นจะมาเป็นชนกรรมหรืออาสันทนกรรมให้บุคคลกำลังจะตายนึกถึงก่อนดับจิต ถ้าครุกรรมไม่มี อาจิณณกรรมจะเข้าทำหน้าที่เป็นชนกรรมหรืออาสันทนกรรมของบุคคลกำลังจะตาย โอกาสที่กรรมซึ่งเขาทำใหม่ตอนใกล้ดับจิตจะให้ผลนำเขาไปเกิดหลังจากตายแล้วมีไม่มากนัก

กรรมนิมิต นิมิตประการที่สองที่จะปรากฏแก่จิตของบุคคลที่กำลังจะตายได้แก่ กรรมนิมิต คำว่า กรรมนิมิต ในที่นี้หมายถึงอุปกรณ์ที่ใช้กระทำการ การนึกถึงอุปกรณ์ที่ใช้กระทำกรรมนี้เป็นไปโดยอัตโนมัติ คือ เมื่อนึกถึงกรรมก็ย่อมนึกถึงเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้กระทำกรรมพร้อมๆ กันไป เช่น เมื่อนึกถึงกรรมคือการฆ่าสัตว์ ก็ต้องนึกถึงสิ่งที่ใช้ฆ่าพร้อมกันไปด้วย เช่น มีด ปืน ไม้ แห ฯลฯ ถ้าเป็นการทำกุศลกรรม เช่น การใส่บาตรพระ อุปกรณ์ที่ใช้ทำกรรมดีเช่นนั้นก็ได้แก่ ข้ำปลาอาหารที่ใช้ใส่บาตรอุปกรณ์ที่ใช้กระทำกรรมที่เรียกว่ากรรมนิมิตนี้จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตายพร้อมๆ กับที่เขานึกถึงกรรม

คตินิมิต คำว่า คตินิมิต ได้แก่สัญลักษณ์ของภพหน้าที่เขาจะไปเกิดปรากฏให้เห็นในขณะที่กำลังจะดับจิต ถ้าตอนกำลังจะตายนึกถึงกรรมชั่วก็ต้องไปเกิดในทุคติถ้าจะต้องไปเกิดใน

นรกภาพอันเป็นสัญลักษณ์ของนรก เช่น ภาพเปลวเพลิงที่กำลังเผาไหม้สัตว์อยู่ในนรก ภาพสัตว์นรกกำลังทรมานทุกข์ทรมาน ภาพนายนิรยบาลที่กำลังมารับตัวเขาไป ฯลฯ ภาพท่งเหี่ยวหรือท้อท่งที่ฝูงวัวควายกำลังหากินอยู่จะปรากฏให้เห็น ถ้าตอนกำลังจะตายนึกถึงกุศลกรรมที่ทำไว้และกรรมนั้นจะส่งผลให้เขาไปเกิดเป็นมนุษย์ กรรมของมารดาหรือหญิงผู้เป็นมารดาที่เขาจะไปเกิดจะปรากฏให้เห็น ถ้าจะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ ภาพของวิมานหรืออุทยานอันรื่นรมย์ ฯลฯ ก็ จะปรากฏให้เห็นการปรากฏให้เห็นของคตินิมิตต์นี้ ส่วนมากจะเป็นการเห็นมโนทวารหรือทางใจ ทำนองเดียวกับที่เราเห็นภาพต่าง ๆ ในความฝัน แต่ก็อาจปรากฏให้เห็นทางจักขุทวารหรือทางตา อย่างที่เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

กรรมหรือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่เรียกว่า อาสันนกรรมนี้ จึงมีบทบาทสำคัญ ที่สุดต่อการตายและการเกิดใหม่ของมนุษย์ ขณะที่บุคคลกำลังจะตายหรือกำลังจะดับจิตนั้น พฤติ ภาพของจิตแบ่งเป็นช่วงสำคัญ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเรียกว่า มรณาสันนกาล แปลว่ากลายหรือ เวลาใกล้ดับจิต ช่วงที่สองเป็นช่วงการทำงานครั้งสุดท้ายของจิตในชีวิตนี้ เรียกว่า มรณาสันนวิถิ แปลว่าวิถีใกล้ดับจิตหรือใกล้ตาย

จะสังเกตเห็นได้ว่า พฤติภาพหรือปรากฏการณ์ของจิตในช่วงมรณาสันนกาลมี 17 ขณะ เช่นเดียวกับในเวลาปกติ แต่ที่นับว่าต่างกันก็คือ พฤติภาพของจิตในช่วงนี้เป็นไปในขณะที่ความ ตายกำลังจะเกิดขึ้น และที่จัดว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษคือนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง จะ ปรากฏขึ้นเป็นอารมณ์ของจิตของคนที่กำลังจะตายนิมิต 3 อย่างนั้น

พฤติกรรมของจิตในช่วงมรณาสันนกาลนี้จะต้องมีนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง ดังกล่าวมานี้เป็นอารมณ์เสมอไปและทุกคนไป เมื่อช่วงมรณาสันนกาลนี้สิ้นสุดลง จิตของบุคคล ที่กำลังจะตายก็ผ่านเข้าสู่มรณาสันนวิถิ แต่มีข้อที่ควรทำความเข้าใจไว้เป็นพิเศษในที่นี้ว่า ภาวะ มรณาสันนกาลนี้อาจเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวแล้วผ่านเข้าสู่มรณาสันนวิถิเลยก็ได้ หรืออาจเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กลับไปกลับมาเป็นเวลาหลายชั่วโมงหรือหลายวันก็ได้ ดังจะเห็นได้ว่าคนเจ็บหรือคนป่วยใกล้ตาย บางคนอยู่ในภาวะโคม่าเป็นเวลาหลายชั่วโมงหรือหลายวันก่อนที่จะดับจิต ภาวะโคม่าจัดเป็น มรณาสันนกาลที่พอจะมองเห็นได้ แต่ในที่สุด เมื่อถึงเวลาตายจริง ๆ จิตของผู้กำลังจะตายก็จะ ผ่านเข้าสู่มรณาสันนวิถิ พอสิ้นสุดมรณาสันนวิถิจิตจิตซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายของชีวิตนี้ก็จะเกิดขึ้น จิตจิตตั้งอยู่เพียงชั่วขณะเดียวก็ดับ พอจิตดับชีวิตในปัจจุบันของบุคคลก็สิ้นสุดลงทันที จาก ขณะนั้นเป็นต้นไปบุคคลนั้นก็ถือว่าได้ตายแล้ว

พระพุทธศาสนาจึงมองว่า มนุษย์ที่ยังมีกิเลสทุกคนตายแล้วจะต้องเกิดใหม่มีแต่พระ อรหันต์ที่ดับกิเลสได้สิ้นเชิงแล้วเท่านั้นที่ตายแล้วไม่มีการเกิดอีก พุทธปรัชญาถือว่าพระอรหันต์ ได้เข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์สูงสุดที่เรียกว่านิพพาน เป็นภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดใน

สังสารวัฏตลอดไป ส่วนปฏชนกรรมดาที่ยังมีกิเลสตายแล้วจะไปเกิดเป็นอะไรและไปเกิดที่ไหน ขึ้นอยู่กับกรรมที่เขาได้กระทำไว้ในชีวิตที่ผ่านมา ถ้ามีกรรมดีอยู่มากและเวลาจะดับจิตนึกถึงกรรมดีนั้น ตายแล้วก็จะไปเกิดในสุคติ แต่ถ้ามีกรรมชั่วอยู่มากและก่อนจะดับจิตนึกถึงกรรมชั่วนั้น ตายแล้วก็จะไปเกิดในทุคติ เนื่องจากเราทุกคนจะต้องผ่านภาวะใกล้ดับจิตและต้องตามจากโลกนี้ไปแน่นอน การเตรียมตัวล่วงหน้าไว้บ้างโดยการประกอบกุศลกรรมไว้ให้มาก จัดเป็นความไม่ประมาทอย่างหนึ่งตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

ในกรณีนี้ จะเห็นได้ถึงการเจริญความไม่ประมาทในชีวิต โดยเฉพาะช่วงจิตจะดับใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีพระราชปณิธานของพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สวรรคต เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เวลาเย็น อันเป็นวันมหาปวารณา พระองค์ ทรงประชวรหนัก แต่ทรงสมบุรณ์ด้วยพระสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดวาระสุดท้ายแห่ง พระชนมายุของพระองค์เป็นแน่แล้ว จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (พิง) เข้าไปใกล้พระที่บรรทม พระราชดำรัสพระราชนิพนธ์เป็นภาษามคธ ให้พระยาศรีสุนทรโวหารจดเป็นอักษร แล้วอัญเชิญไปอ่านในที่ประชุมสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ฯ ดังมีความที่ขอคัดมา เฉพาะครั้งสุดท้ายเท่านั้นว่า

“... อิทานิ มยา ปณฺณสุ สึเลสุ สํวราชญฺฐานํ กตํ ตสฺส มยฺหํ
เอวรูป มนสิกาโร อนุญฺหิตํ สิถฺยติ ปณฺณสุ ขนฺธสุ, จสุ อหฺมตฺต
เนสุ อายตเนสุ, จสุ พาหิเรสุ อายตเนสุ, ...

... ยํ ยํ มรณํ สตฺตํ ตํ อนฺจฺจริยํ, ยโต เอตํ สพฺเพสํ มคฺโค, อปฺ
ปมตฺตา โหนฺตุ ภนฺเต อาปฺปจฺฉามิ วนฺทามิ. ยํ เม อปรทฺธิํ สพฺพํ เม สงฺ
โฆ ขมตฺถ.

อาตุรสมิมปิ เม กาเย จิตฺตํ น เหลสฺสตาตุรํ

เอวํ สิถฺยามิ พุทฺธสฺส สาสนานุกตฺติ กรํ ฯ

“... บัดนี้ โยมได้ตั้งจิตอธิษฐานสมาทานศีลห้า แล้ว
กระทำมนสิการไว้ในใจ โดยได้ศึกษาอยู่ว่า ในบรรดาขั้นห้า आयตนะ
ภายในหก आयตนะภายนอกหก วิญญานหก สัมผัสหก (และ) ในเวทนา
ที่เป็นในทางทวารทั้งหก สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่นอยู่จะ
ไม่พึงมีโทษ สิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก หรือว่าบุคคลเข้าไปยึดถือสิ่งใดไว้จะ
พึงเป็นผู้ไม่มีโทษ สิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก โยมได้ศึกษาถึงการไม่ยึดมั่น
ถือมั่นอยู่ว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน ย่อม

เป็นไปตามปัจจัย สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน มันไม่ใช่ตัวตนของเรา”

ความตายใดๆ ของสัตว์ทั้งหลาย ความตายนั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะความตายนั้นเป็นวิถีของสัตว์ทั้งปวง ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้ไม่ประมาทเกิด โยมขอลา โยมไหว้ สิ่งใดที่โยมผิดพลาดขอสงฆ์จงอดโทษสิ่งนั้นแก่โยมเถิด

แม้เมื่อกายของโยมกระสับกระส่ายอยู่ แต่จิตของโยมจักไม่กระสับกระส่ายไปตามกาย โยมทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ศึกษาอยู่อย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงรับสั่งพระยาศรีสุนทรโวหารเสร็จแล้ว ก็ทรงมนสิการชำระจิตให้สะอาดด้วยการภาวนาพระกรรมฐาน ซึ่งกล่าวกันว่า พระองค์ทรงกำหนดอานาปานสติ คือ การกำหนดลมหายใจเข้าออก ประกอบด้วยบทภาวนาพุทโธกำกับ จึงทำให้ผู้อยู่ใกล้ชิดในสมัยนั้นได้ยินพระสุรเสียงว่า พุท-โธ, พุท-โธ, พุท-โธ, แล้วพระสุรเสียงก็ค่อยแผ่วเบาลงๆ ได้ยินแต่เพียงคำว่า โธ – โธ – โธ ... แล้วเสด็จสวรรคตด้วยพระอาการอันสงบ (พระธรรมวิสุทธิกวี, 2547 : 78-80)

การเจริญจิตภาวนา จึงเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งในการที่จะสร้างความมั่นใจในการที่จะไปเกิดในภพภูมิที่ดี การสร้างบุญกุศลหรือการทำแต่กรรมดีอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ชีวิตดีงามและยั่งยืน เพราะตราบใจที่มนุษย์ยังไม่บรรลุนิพพาน จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ จะไม่พ้นวิบากกรรม ในสังคมไทยจะได้ยินคำว่า “ตายเพราะหมกกรรม” ซึ่งในที่นี้หมายถึงตายเพราะสิ้นอุปถัมภ์ภกกรรม ที่เป็นตัวหล่อเลี้ยงชีวิตนั่นเอง ตัวอุปถัมภ์ภกกรรม คือ บุญกุศลเกิดจาก การทำบุญของคนเรานั้น บุญนั้นเอง จะมาเป็นตัวอุปถัมภ์ภกกรรม เราเคยได้ยินว่า “ทำบุญต่ออายุ” ความจริงอายุนั้นต่อไม่ได้ แต่เราพึ่งอุปถัมภ์ภกกรรมดีขึ้นได้ ให้อุปถัมภ์ภกกรรมดีมีอำนาจแรงขึ้น เมื่ออำนาจของอุปถัมภ์ภกกรรมยังอยู่ ชีวิตก็ยังอยู่ อันนี้เองเป็นตัวหนึ่งที่ทำให้เรามีอายุยืน ที่เรามักเรียกว่า “ทำบุญต่ออายุ” พุทธศาสนิกชนชาวพุทธที่เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงไม่ประมาทได้สร้างกุศลอยู่เสมอ เมื่อเกิดมาดีแล้ว เพราะอุปถัมภ์ภกกรรมเป็นกุศลให้ผล ก็จะสร้างกุศลต่อไป ถ้าไม่สนใจจะสร้างบุญกุศลเพิ่มเติม กลายเป็นคนมีชีวิตอยู่ด้วยความประมาทมัวเมา ทำให้บุญกุศลที่ทำไว้ในอดีตอันเสมือนมรดกของเราหมดลงได้ ก็จะเจอกับอกุศลกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอกุศลกรรมต่อไปและถ้าเป็นอุปถัมภ์ภกกรรมแล้วก็จะทำให้สิ้นชีวิตลงทันที

นอกจากนี้แล้ว บุคคลยังสามารถบำเพ็ญคุณงามความดีเพื่อทำให้ความชั่วร้ายหมดไป ด้วยการสร้างอุปปีฬกรรม แปลว่ากรรมที่เข้าไปเบียดเบียนกรรมอื่น เช่น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์มี

สุขภาพอนามัยสมบูรณ์อยู่ อยู่ก็เกิดจากเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยเกิดรบกวนขึ้น มีโรคภัยเบียดเบียน คำว่า เบียดเบียนจึงมีความหมายทำให้สิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดีลดลงไป เช่น ทำให้สุขภาพที่ดีเป็นสุขภาพที่ไม่ดีมาแทนเป็นต้น คำว่าเบียดเบียนในกรรมจึงมีทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม ในด้านของอกุศลนั้นหมายถึง อกุศลไปเบียดเบียนกุศล ให้กุศลอ่อนกำลังลงหรือลดลงไป เบียดเบียนเพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลหรือทำให้ชนกรรมที่มีโอกาสส่งผลให้มีกำลังลดน้อยลง โดยให้ผลไม่เต็มที่ การเบียดเบียนของอุปปีพกรรมนั้น จึงมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน

- 3.1) อุปปีพกรรม ที่เบียดเบียนชนกรรมอื่นๆ เพื่อมิให้มีโอกาสส่งผล
- 3.2) เบียดเบียนชนกรรมอื่น ๆ ที่มีโอกาสส่งผลอยู่แล้ว ให้มีกำลังลดน้อยลง
- 3.3) เบียดเบียนรูปนาม ที่เกิดจากชนกรรมนั้น

นี่เป็นหน้าที่ของอุปปีพกรรม เช่น เมื่อชนกรรมทำหน้าที่ให้เกิดเป็นมนุษย์ในปัจจุบันนี้ เป็นคนที่ มีรูปร่างหน้าตาดี สุขภาพ แข็งแรง สถิปัญญาดี มีฐานะความเป็นอยู่อย่างดี ก็ถือได้ว่า ชนกรรมส่งผลมาให้ดีแล้วอุปถัมภ์กรรม ก็ทำหน้าที่ให้ได้รับผลอันนั้นต่อไป ต่อมาอำนาจ อกุศลกรรมที่เราเคยทำไว้ในอดีตจะด้วยความประมาท พลังพลาด หรือเจตนาที่ตาม เกิดมีอำนาจ ส่งผลเข้ามาเบียดเบียน จะเป็นด้านสุขภาพที่เคยแข็งแรงกลับต้องมาโรคภัยไข้เจ็บ อากาศครบ 32 บริบูรณ์ที่เคยมีครบถ้วน บางทีก็หายไป อาจจะมีประสบอุบัติเหตุ ทำให้เจ็บป่วย บางครั้งถึงแก่ พิกการไป สถิปัญญาก็เฉื่อยชาลง ทรัพย์สินเงินทองก็มามีอันเป็นไป สิ่งเหล่านี้คงหาคำตอบได้ยาก ในทางพระพุทธศาสนา เป็นเพราะกรรมที่ชื่อ อุปปีพกรรมที่เป็นอกุศลกรรมเกิดมีอำนาจเข้ามา เบียดเบียน ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่สมบูรณ์นั้นลดน้อยลง อ่อนกำลังลง การจะแก้ปัญหเหล่านี้ ต้องสร้างกุศลเพิ่มขึ้นจึงมีอุบายวิธี ของคนโบราณที่มีความฉลาด แนะนำเพื่อให้เหตุแห่งความเสื่อม ความหายนะ เข้ามาแนะนำ เช่นในลักษณะโหราศาสตร์ อาจารย์แก้เคล็ด สะเดาะเคราะห์ ให้แก้ ด้วยวิธีสร้างกุศล เช่น ปล่อยสัตว์ทำบุญ สร้างพระพุทธรูป ฯลฯ เพื่อเอาอกุศลกรรมเหล่านั้นมา เบียดเบียนอกุศลกรรมที่มันกำลังเบียดเบียนอยู่ ให้หมดกำลังไป

การเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นในทางพระพุทธศาสนา บอกถึงสาเหตุว่าจากเหตุ 4 ประการ(พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 78)

- 1) จากอากาศ
- 2) จากอาหาร
- 3) จากจิตใจ (ความเครียด ความกังวล ความโกรธ ฯลฯ)
- 4) จากกรรมเก่า

ฉะนั้น จากเจ็บไข้ได้ป่วยทางการแพทย์สามารถรักษาให้หายได้จากเหตุ ข้อ 1 ข้อ 2 และ

ข้อ 3 ส่วนที่แพทย์ไม่สามารถรักษาให้หายได้จะต้องเป็นเหตุข้อ 4 คือมาจากกรรมเก่า เช่น โรคมะเร็ง บางครั้งก็รักษาหาย บางครั้งก็รักษาไม่ได้ ถ้ามาจากกรรมเก่าแล้วจะต้องขึ้นว่ากรรมเก่านั้น ร้ายแรง ถึงขั้นเสียชีวิต หรือ ถ้าร้ายแรงถึงขั้นเสียชีวิต แพทย์ก็จะรักษาไม่หาย ถ้ากรรมไม่รุนแรงนัก ก็จะ สามารถรักษาหายได้เป็นต้น

ในกรณีบางคนเจ็บป่วย รักษาไม่หายรอวันที่จะตายเท่านั้น ถ้ารู้ถึงหลักสาเหตุการเจ็บป่วย จากพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะรู้ว่าโรคนี้เกิดมาจากกรรม แล้วอุสสกรรมนั้นมาเบียดเบียน ทำให้คนที่มีความดี กลายเป็นคนอ่อนแอ ได้กล่าวมาแล้วว่าถ้าโรคเกิดจากกรรม วิทยาการทางแพทย์ ปัจจุบันก็รักษาไม่ได้ เพราะต้องรักษาที่กรรม ธรรมชาติโรคภัยไข้เจ็บนั้นเวลารักษาต้องรักษาที่ตัว เหตุ ไปแก้กันที่เหตุ จึงจะสามารถแก้โรคภัยไข้เจ็บได้ แต่ถ้าเผชิญโรคนี้เกิดมาจากกรรม ต้องแก้ ที่กรรม กรรมดังกล่าวต้องไปทำอุสสกรรมแก้ โดยสร้างอุสสกรรมที่มีกุศลมาก เช่น บางอาจารย์ แนะนำให้ไปปล่อยสัตว์ เป็นสัตว์ใหญ่ สัตว์ที่มีคุณค่ามนุษย์ ทำสังฆทาน บวชพระ เมื่อสร้าง กุศลกรรมที่มีอำนาจสูงขึ้น ดังที่กล่าวมานี้ อำนาจของกุศลนั้นก็จะไปเบียดเบียน อุสสที่ให้ผล เบียดเบียนเราอยู่ คือโรคภัย ไข้เจ็บ ให้อ่อนกำลังลง อุสสกรรมที่เข้ามาสนองผลในชีวิตของ คนเราในปัจจุบันนี้ มาได้หลายรูปแบบ เช่น รูปแบบโรคภัย ไข้เจ็บ แสดงถึงในอดีตเคยสร้าง อุสสที่เบียดเบียนสัตว์อื่น หรือทำลายชีวิตสัตว์อื่นให้สิ้นสุดลง อำนาจวิบากกรรมอันนี้ก็มาเกิดขึ้น เมื่อบุญที่ทำปัจจุบันไปเบียดเบียนให้อุสสนั้นอ่อนกำลังลง ก็มาทำหน้าที่อุปปีพกรรม ที่ทำให้ กุศลกรรมไปเบียดเบียนอุสสกรรมที่กำลังให้ผล เป็นเหตุให้อุสสกรรมที่มีกำลังอ่อนลง กุศลที่ สร้างขึ้นมาเรียกว่า กุศลอุปปีพกรรม วิธีการอย่างนี้เป็นวิธีการสร้างกุศลตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการแก้ที่ถูกต้อง ด้วยการเอาความดีไปเบียดเบียนความชั่ว ดังพุทธภาษิต ที่ว่า “พึงชนะความชั่วด้วยความดี” ซึ่งเป็นหลักของการประกอบกรรม คือจะเอาชนะความชั่วด้วยความดี พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่า “ในโลกมนุษย์ที่เกิดมาจะมีคนพุศลมากกว่าคนมิจฉา” ฉะนั้น ต้องอดทน ต่อคนพุศล ความชั่ว เลวร้ายต่าง ๆ ถ้าจะแก้ปัญหาลำบากนี้ได้ก็ต้องแก้ด้วยความดี ทุก คนตั้งใจทำกรรมดี ถ้าสังคมใดมีคนทำความดีมากกว่าคนทำความชั่วน้อย สังคมนั้นก็เป็นสังคมที่ น่าอยู่ แต่ก็อย่าหวังในสิ่งที่ไปไม่ได้ว่าจะให้สังคมทั้งหมดดีร้อยเปอร์เซ็นต์ มันผิดธรรมชาติ ของโลกซึ่งในโลกต้องมีทั้งดีและชั่ว ปัญหาคือทำอย่างไรให้ความดีมากกว่าความชั่ว ให้คนทำดี มากกว่าทำชั่ว สังคมที่อยู่กันก็จะดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม คนชั่วมากกว่าคนดี ยุคสมัยนั้น สังคม จะมีแต่สิ่งชั่วมากกว่าสิ่งดี อุปปีพกรรมก็มีลักษณะนี้ ถ้าเมื่อใดเราประมาทไม่สร้างกุศลเพิ่มเติมไว้ อุสสที่ทำไว้ในชาติปางก่อน นิกรย้อนจากชาตินี้ไปตั้งแต่ 1 ชาติ 100 ชาติ 1,000 ชาติ จนถึงล้าน ๆ ชาติ ซึ่งนับไม่ได้ คำนวณเป็นระยะเวลาไม่ได้ว่าได้นเวียนว่ายตายเกิดกันมานานเท่าไร ซึ่งพระ พุทธองค์ตรัสไว้ว่า ชาติภพที่คนเราเกิดมาและจะไปเกิดข้างหน้านับไม่ถ้วน ดังนั้น ในบางภพชาติ

ในอดีตอาจจะประมาทพลาดพลั้ง สร้างอกุศลกรรมลงไป แล้วอกุศลกรรมนั้นได้ตามมาทัน เหตุที่ตามมาทันเพราะความประมาทในปัจจุบันไม่ทำกุศลอย่างต่อเนื่อง ทำให้อกุศลมีกำลังมาแทรกให้ผลได้ทันที เช่นมาในลักษณะของการเบียดเบียน ทำให้สิ่งดี ๆ ที่รับอยู่ลดกำลังลง ทั้งนี้ ตามข้อเท็จจริงการให้ผลของทั้งกรรมดีที่เป็นกุศล กับกรรมชั่วที่เป็นอกุศล จึงขึ้นอยู่กับสมบัติ 4 และวิบัติ 4 ซึ่งประกอบ 1) คติ 2) กาล 3) อุปธิ และ 4) ประโยค ซึ่งจะอธิบายคอนทายของเรื่องกรรมต่อไป เช่น ชนกรรมทำให้เกิดมาเป็นคน ยากจน สุขภาพไม่สมบูรณ์ ไม่ดี สถิติปัญญาโง่ แต่ว่าอำนาจของกุศลกรรมที่ทำในปัจจุบันนี้ไปเบียดเบียนอกุศลชนกรรม อกุศลอุปถัมภ์กรรมให้อ่อนกำลังลงได้ เป็นต้นว่าสุขภาพดีขึ้น ร่ำรวยขึ้น เมื่อสร้างกรรมดีสนใจศึกษาหาความรู้ สลับกับฟังพระธรรม รวมถึงฟังนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มีความรู้ทั้งหลาย สถิติปัญญาจะดีขึ้น รู้มากขึ้น อันนี้ก็ได้แก่อำนาจกุศลกรรม ความดีที่ส่งเสริมในปัจจุบัน ทำให้ดีขึ้นเป็นวิธีกะไขได้แต่ต้องแก้ไขด้วยกุศลนั่นเอง แล้วกุศลที่สร้างขึ้นก็เป็นอุปปีฬกรรมไปเบียดเบียนอกุศลที่เราับมานั้นอ่อนกำลังลงตัวอย่างในสมัยพุทธกาล พระเจ้าอชาตศัตรู แม่พ่อคือพระเจ้าพิมพิสารซึ่งถือว่าเป็นอนันตริยกรรม เป็นกรรม ซึ่งจะต้องรับผลทันทีในชาติต่อไป คือต้องไปเกิดในมหาวเวจรก ซึ่งเป็นนรกภูมิที่ลึกลำบากสุด เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเถระประชุมกันเพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ป้องกันการอ้างที่ผิดจากที่พระองค์ทรงสั่งสอน จะทำให้พระศาสนาจะถูกจางจืด อันมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย เหล่าพระเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น มีพระโมคคัลลบุตรเถระ เป็นประธานได้ปรึกษากันว่าเราจะต้องชำระและรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไว้ให้เป็นหลักฐานที่เรียกกันว่าการทำ “สังคายนาครั้งที่ 1” ซึ่งที่ประชุมลงมติใช้สถานที่คือ เมืองราชคฤห์ โดยใช้ถ้ำสัตตบรรณคูหา เป็นที่ประชุม ได้ส่งพระสงฆ์ไปหาพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ครองราชคฤห์ ให้พระองค์ทรงทราบและรับเป็นองค์อุปถัมภ์ ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูทรงตอบรับด้วยความยินดี ถวายการอุปถัมภ์ ทำการตกแต่งซ่อมแซมเสนาสนะ ถวายปัจจัย 4 ทั้งหมด ทั้งสิ้น โดยบอกกับพระสงฆ์ว่า การที่จะสังคายนารวบรวมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาเป็นหน้าที่ของพระคุณเจ้า การถวายความอุปถัมภ์ทั้งหมดพระองค์รับเอง การเป็นเจ้าภาพการทำสังคายนาครั้งนี้ถือว่าเป็นมหากุศล อันยิ่งใหญ่มา จึงส่งกุศลผลให้พระเจ้าอชาตศัตรู ดายไปแทนที่จะลงอเวจีมหานรกเพราะแม่พ่อ ไปเบียดเบียนอกุศลกรรมให้อ่อนกำลังตกนรกในภูมิที่เบาว่าอเวจีมหานรก เป็นต้น ซึ่งไม่ได้หมายความว่าละล้างอกุศลกรรมให้หมดไปก็หาไม่ได้เพียงแต่ไปเบียดเบียนให้อ่อนกำลังลง แทนที่จะได้รับผลกรรมเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ทำให้ผลแห่งกรรมลดน้อยลง ฉะนั้น อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียน ซึ่งมีทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม กุศลกรรม ไปเบียดเบียนอกุศลกรรมอ่อนกำลังลง อกุศลกรรมก็ไปเบียดเบียนในกุศลกรรมให้อ่อนกำลังลง คือสรุปว่า อุปปีฬกรรม คือกรรมที่ไป

เบียดเบียนกรรมอื่นให้อ่อนกำลังลง ไปบันทึกให้อ่อนกำลังลง การประกอบกรรมทุกครั้งที่เป็นผลกำลังก็ต้องทำกรรมดีไว้ตลอดเวลา อกุศลกรรมจะอ่อนลงไปตามลำดับ บางคนคิดสรุปเอาง่ายๆ ว่า ทำกรรมดีมาตลอดแต่ทำไมต้องประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ เช่น อายุสั้น โรคภัยมาเบียดเบียน อันนั้นเราไม่หวั่นกว่าผู้ที่ได้ทำกรรมมามากน้อยแค่ไหนในอดีต อำนาจของอกุศลกรรมในอดีตก็อาจจะเบียดเบียนได้ตามมาสนองในภพปัจจุบัน เราจึงไม่ควรประมาท

นอกจากนี้แล้ว บุคคลยังสามารถสร้างและพัฒนาตนเองด้วยหลักอุปปาตกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่เข้าไปตัดกรรมอื่น ๆ และสืบต่อจากตัวเรา (ขันธ 5) ที่เกิดจากกรรมอื่น ๆ นั้น ซึ่งมีทั้งเจตนาที่เกิดขึ้นในอกุศลกรรม (อกุศลจิต 12 ดวง ประกอบโลภะ 8 ดวง โทสะ 2 ดวง และโมหะ 2 ดวง อยู่ในเรื่องพระอภิธรรมว่าด้วยเรื่องจิต 89 หรือ 121 ดวง) มีทั้งเจตนาที่เกิดขึ้นในกุศลจิต และอกุศลจิต (กุศลกรรมและอกุศลกรรม) คือเป็นตัวกรรมที่มาตัดรอนนั่นเอง โดยมีกุศลคือกุศลอุปปาตกรรม และอกุศล คือ อกุศลอุปปาตกรรม กรรมทั้งสองที่เป็นกุศลและอกุศลทำหน้าที่มาตัดรอนทำลาย เช่นเมื่อเกิดเป็นคนได้รับส่วนของกุศลกรรม(ชนกกรรม) นำให้มาเกิดในภพภูมิที่ดี (มนุษย์) มีทุกสิ่งทุกอย่างดี (ทรัพย์สมบัติ สุขภาพ สภาพจิตใจ) โดยมีอุปถัมภ์กรรมทำหน้าที่เบียดเบียนอกุศลต่าง ๆ ให้หมดไป ชีวิตคน ๆ นั้นย่อมทำอะไรก็ประสบความสำเร็จ มีทรัพย์สินมาก สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคภัย สภาพจิตใจร่าเริงแจ่มใส รับแต่อารมณ์ดี ๆ พบเห็นแต่สิ่งดี ๆ มีอาหารดี ๆ รับประทาน มีบริวารและเพื่อนที่ดี แต่ถ้าหากอำนาจของอุปปาตกรรม (หมายถึงอกุศลกรรมที่ได้เคยกระทำไว้ในอดีตชาติ) มันรุนแรงมีมาก อุปปาตกรรมนี้ก็มาตัดรอน (ไม่เบียดเบียนเหมือนอุปปีฬกรรม) ตัดรอนทันที ตัดกุศลวิบาก (ผลของกุศลกรรม) ที่กำลังได้รับให้ขาดไป บางคนก็ถึงกับสิ้นชีวิตก็มี เช่น กำลังไปทำบุญทอดกฐินรถเกิดมีอุบัติเหตุ เสียชีวิต กำลังนั่งเครื่องบินไปเที่ยวต่างประเทศ เครื่องประสบอุบัติเหตุตกลง ถึงกับเสียชีวิตเป็นต้น การตัดรอนของอุปปาตกรรมมีอยู่ 2 ประเภท

- 1) ตัดชนกกรรมอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลต่อไป
- 2) ตัดตัวคน (รูป นาม) ที่เกิดจากชนกกรรมนั้น ๆ ให้หมดไป

อุปปาตกรรม มีหน้าที่ตัดชนกกรรมอื่น ๆ ไม่ให้มีโอกาสส่งผลมีอีกนัยหนึ่งมีอยู่ 3 ประการ

- 1) กุศลอุปปาตกรรมตัดอกุศลชนกกรรม
- 2) กุศลอุปปาตกรรมไปตัดกุศลชนกกรรม
- 3) อกุศลอุปปาตกรรมไปตัดกุศลชนกกรรม

ตัวอย่าง ข้อ 1) และ ข้อ 2) ที่ว่าตัดชนกกรรมอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลตลอดไป เรื่องขององคุลิมาร ก่อนที่จะฟังพระพุทธองค์เตือนสติ และมาทำความเพียรภาวนา จนสำเร็จมรรคผล เป็น

พระอรหันต์ ได้ฆ่าคนตามคำสั่งของอาจารย์เกือบพันคน ซึ่งแน่นอนจะต้องเป็นกรรมที่ต้องชดใช้ในชาติต่อไป แต่เมื่อองคุลิมาลได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์แล้ว อำนาจแห่งอรหันต์จึงเป็นอุปมาดกกรรมไปตัดกรรมอื่น ๆ ที่จะต้องให้ผล (คือตัดชนกรรมของกรรมอื่น ๆ) ไม่ให้มีโอกาสส่งผลตลอดไป เพราะองคุลิมาลไม่มีภพชาติที่จะต้องเกิดอีก (บางคนจะเกิดคำถามในใจว่าทำไมองคุลิมาลถึงสำเร็จมรรคผลนิพพานได้ เมื่อฆ่าคนมาเกือบพันคน ตอบว่าคนที่องคุลิมาลฆ่า นั้นเป็นคนธรรมดา (ไม่ใช่พ่อ แม่ พระอรหันต์) เป็นบาปกรรมขั้นธรรมดา ไม่เป็นกรรมหนัก (อนันตริยกรรมหรือครุกรรม) แต่ถ้าองคุลิมาลฆ่าแม่ของตนเอง นั่นแหละจึงเป็นอนันตริยกรรม ซึ่งจะห้ามมรรคผลนิพพานทั้งหมด การสร้างกุศลกรรมที่มีอำนาจสูง ๆ เช่น อรหันต์ จึงไปทำลายอำนาจกุศลกรรมในชาติต่อไป ให้สิ้นสุดลง นี่คือนำอำนาจกุศลไปตัดอำนาจกุศล ซึ่งในทางตรงกันข้ามถ้าไปสร้างกุศลกรรมที่มีอำนาจสูง ๆ กุศลนั้นก็ไปตัดกุศลกรรมที่ควรจะได้รับเช่น พระเจ้าอชาตศัตรู หลังจากกรรมหนัก (ครุกรรม) คือฆ่าพ่อตนเอง (พระเจ้าพิมพิสาร) กุศลกรรมจึงไปตัดกรรมที่เป็นกุศลของพระเจ้าอชาตศัตรู ตอนเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ไปพบพระพุทธองค์ และได้ฟังเทศนาของพระพุทธองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทำปิตุฆาตต่อบิดาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูจะสำเร็จมรรคผลเป็นพระโสดาบันบุคคลทันทีหลังจากการฟังธรรมจบลง แสดงว่ากุศลกรรมที่มีอำนาจสูงจึงไปตัดกรรมที่เป็นกุศลของพระเจ้าอชาตศัตรูเสีย ดังนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสเตือนเสมอว่า อย่าประมาทจงทำแต่กรรมดีไว้เสมอ ๆ จบ อุปมาดกกรรม

มีการศึกษาวิจัยถึงการเสียชีวิตของเด็กวัยรุ่นสาว อายุระหว่าง 10-24 ทั่วโลก ซึ่งคนในวัยนี้คิดเป็น 30% ของประชากรโลก มีอยู่ 1,800 ล้านคน การศึกษานี้องค์การอนามัยโลกเป็นผู้สนับสนุน ผลการวิจัยที่ออกมาพบว่า ปีหนึ่ง ๆ มีเด็กวัยรุ่นลาโลกไปก่อนวัยอันควรถึง 2.5 ล้านคน ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 95 เป็นเด็กที่อยู่ในประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา ที่น่าเศร้าคือสาเหตุของการเสียชีวิตนั้นเป็นเรื่องที่สามารถป้องกันได้ทั้งนั้น

ตัวอย่างเด็กผู้ชาย ดันเหตุที่เสียชีวิตมาเป็นอันดับหนึ่งคือ อุบัติเหตุตามท้องถนน คิดเป็น 13.9% ตามมาด้วยความรุนแรงจากการทะเลาะวิวาท หรืออาชญากรรม 9.2% การฆ่าตัวตาย 6.4% จมน้ำตาย 5.3% เป็นวัณโรค 5.2%

ตัวอย่างเด็กผู้หญิงอันดับหนึ่งคือ ตายจากโรคติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจส่วนล่าง เช่น ปอดอักเสบหรือหลอดลมอักเสบ 6.7% ตามมาด้วยการฆ่าตัวตาย 6.2% โรคเอดส์ 6.1% วัณโรค 5.8% และอุบัติเหตุตามท้องถนน 5%

จากการศึกษาเรื่อง เหตุการณ์การตาย ในพระพุทธศาสนา บอกไว้ว่ามีสาเหตุอยู่ 4 อย่าง คือ 1) สิ้นอายุ 2) สิ้นกรรม (สิ้นอุปถัมภกกรรม) 3) สิ้นอายุและสิ้นกรรม 4) มีกรรมมาตัดรอน จากสถิติขององค์การอนามัยโลก ดังกล่าว จะเห็นมีผู้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร 2.5 ล้านคน ที่บ่งชี้แน่ชัด

คือ เป็นเรื่องที่สามารถป้องกันได้ทั้งนั้น จึงชี้ชัดได้ว่าเกือบทั้งหมดที่เสียชีวิต เพราะอุปมาตกรรม คือมีกรรมมาครอบงำทั้งสิ้น

ส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือ กรรมที่เกิดขึ้นตอนใกล้ตาย หรือตอนจิต (วิญญาณ) จะดับ ที่เรียกว่า อาสนันกรรม อาสนันกรรมถึงไม่เจาะจงได้ว่าเป็นกรรมดีก็ได้ เป็นกรรมเลวก็ได้ สุดท้ายจะนึกได้ตอนใกล้ตาย 3 ระยะดังกล่าวมาคือ กรรมอารมณ์ ต่อด้วยกรรมนิมิตอารมณ์ และสุดท้าย คตินิมิตอารมณ์ ซึ่งถ้าจิตจะดับอารมณ์ทั้ง 3 เกิด แล้วจะเปลี่ยนอารมณ์หรือภพภูมิที่ไปเกิดไม่ได้ ฉะนั้น อาสนันกรรมจึงเป็นกรรมที่สำคัญ เช่นบางคนทำดีมาตลอดชีวิต มีชั่วบ้างนิดหน่อย แต่ตอนใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงความชั่วจนเกิดเป็นความชั่วเป็นกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์แล้ว จะเปลี่ยนอารมณ์เป็นกุศลไม่ได้เลย จะต้องไปเกิดตามคตินิมิตอารมณ์ที่ตนใกล้ตายเห็น ในทางตรงกันข้าม ทำชั่วมามากความคิดนิดหน่อย แต่เวลาใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงอารมณ์ดี เช่นมีญาติเข้าใจ เรื่องของหลักธรรม มาชี้นำอารมณ์ให้เกิดอารมณ์ดี เป็นต้น พูดเรื่องกุศลต่าง ๆ ที่ผู้ใกล้ตายเคยทำไว้ เช่นพูดถึงโบสถ์ที่ผู้ใกล้ตาย เคยสร้างไว้ พูดถึงคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พูดถึงตอนไปทอดกฐินที่วัดต่าง ๆ ที่เคยไปทอดมา ทำให้จิตของผู้ใกล้ตายนึกถึงบุญกุศล ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ดีสบายใจ เมื่อจิตเข้าถึงอารมณ์ทั้ง 3 แล้ว ก็จะไปเกิดในสุคติได้ ฉะนั้น อาสนันกรรมจึงเป็นกรรมที่นำสัตว์ไปเกิดแต่สามารถทำให้เกิดดี หรือไม่ดีได้โดยถ้ารู้หรือเข้าใจ นำอารมณ์ดีมาคิด ก็จะไปสู่สุคติได้ อาจจะมีคนแย้งได้ว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องทำความดีทำแต่ความชั่วแล้วตอนใกล้ตายมานึกถึงความดีก็จะได้ไปเกิดดี ถ้าคนไม่เคยทำความดีบ่อย ๆ เสมอ ๆ ยากที่จะนึกถึงสิ่งดี ๆ ออก หรือถ้านึกออกไปเกิดที่ดี ก็มีชีวิตอยู่ไม่นาน เช่น ตายขณะเกิด ตายขณะอายุน้อย ๆ เพราะไม่มีกุศลกรรม หรืออุปถัมภกกรรมที่ดีหล่อเลี้ยงเป็นต้น

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือ การสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของตนเองตามสภาพความเป็นจริง นั่นก็คือตนเองมีธรรมชาติที่เป็นจริงอย่างไรก็สอนให้รู้จักอย่างนั้น การสอนอย่างนี้บางครั้งก็ขัดกับความรูสึกของสามัญชนทั่วไป เพราะแนวโน้มของคนทั่วไปนั้น สนใจที่จะรู้เรื่องข้างนอกหรือโลกภายนอกกว่าที่จะเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง เช่นพระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ที่พระพุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาเช่นนี้ก็เพื่อให้เรารู้จักธรรมชาติของตัวเองตามสภาพความเป็นจริง จะได้บรรเทาความเมาต่าง ๆ เช่นความเมาในวัย ความเมาในทรัพย์ ความเมาในความไม่มีโรค ความเมาในอำนาจ เป็นต้น ให้เบาบางลง เมื่อมีความพลัดพรากเกิดขึ้นเพราะความตายเป็นเหตุ จะได้สามารถทำใจได้ไม่เศร้าโศกเสียใจมากจนเกินไป แต่ก็มีชาวพุทธไม่มากนักที่พยายามทำความรู้จักคุ้นเคยกับความจริงดังกล่าวนี้ น้อยคนที่จะกล้ำองสบตากับความแก่ความเจ็บ และความตายอย่างผู้เดิน

ร่วมทางในชีวิต ยิ่งเป็นความตายก็ยิ่งไม่มีใครอยากคิดถึงเลย หากจะต้องคิดถึงก็คิดถึงด้วยจิตใจที่
 ไหวหวั่น ตรงกันข้ามกับการคิดถึงความเกิดซึ่งคนชอบคิดถึงบ่อย ๆ และมักจะเฉลิมฉลองกันด้วย
 ความยินดีปรีดาเมื่อวันคล้ายวันเกิดมาถึง พระพุทธศาสนาได้สอนเน้นถึงความไม่ประมาทในการ
 ดำเนินชีวิตในทุกขณะจิต ดังจะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนหลักไตรลักษณ์ ให้มองเห็นความ
 เปลี่ยนแปลงของชีวิต ความไร้ตัวตนและแก่นสารของชีวิต โดยสอนไม่ให้ประมาท โดยเฉพาะ
 ภาวะใกล้ตายที่จะต้องให้ความสำคัญมากๆ ที่จะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา การร่างกายที่ประกอบด้วย
 จิตกับหรือรูปกับนามนี้เป็นสภาวะธรรม คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุ
 ปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเสื่อมสลาย
 แดกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้เสื่อมสลายแตกดับ ไม่ว่าจะเป็นรูปหรือนามล้วนแต่ไม่คงที่มีการเปลี่ยนแปลง
 อยู่ตลอดเวลา

ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา จึงสอนให้พุทธศาสนิกชนไม่ประมาท
 ในการดำเนินชีวิต จึงพยายามสร้างสิ่งที่เป็นเครื่องชวนให้รำลึกถึงพระพุทธองค์ ที่เรียกว่า เกี่ยวกับ
 สังฆนิยสถานทั้ง 4 รวมทั้งเวลาที่มีการเจ็บป่วย ก็ให้พระสงฆ์ได้มาเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อให้มี
 สติระลึกในกุศลคุณงามความดีเป็นที่ตั้ง ซึ่งก็คือ หลักอสังขารธรรมนั่นเอง เพราะมีพระพุทธภาษิต
 ที่แสดงว่าเมื่อคนตายแล้วจะไปเกิดในทุกข์ หรือสุคติ ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตก่อนตายว่าเป็น
 อย่างไร ดังข้อความว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุกข์เป็นอันหวังได้ ...เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติ
 เป็นอันหวังได้” และว่า “โลกอันจิตย่อมนำไป” เป็นต้น ในวัฒนธรรมไทย ให้ความสำคัญกับ
 หลักดังกล่าวนี้มาก จึงประพาดิตนด้วยหลักแห่งทาน ศีล ภาวนา เป็นแนวปฏิบัติสำคัญ (ส.สิว
 รักษ์, 2552 : 152-153)

นอกจากนี้แล้ว ยังพบได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีสิ่งยึด
 เหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้ไหลไปสู่ความตกต่ำในเมื่อตายไป ด้วยการเที่ยวจาริกและระลึกถึงสังฆนิย
 สถาน 4 ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 (2539 : 135-136)

“ดูกรอานนท์ สังฆนิยสถาน 4 แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของ
 กุลบุตรผู้มีศรัทธา สังฆนิยสถาน 4 แห่ง เป็นไฉน คือ

1. สังฆนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ฯ
2. สังฆนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ฯ
3. สังฆนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ฯ

4. สังฆนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้สังฆนียสถาน 4 แห่งนี้แล เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ฯ

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทียวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

สรุป

จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า หลักกรรมและหลักคำสอนเรื่องอาสันนกรรม ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลและสังคม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมหาย ตีนขาว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นต้นหลักแห่งกรรมนี้ จึงเป็นหลักจริยธรรมที่สอนให้บุคคลต้องพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเสมอ

2. สอนให้ทำความดีทุกขณะจิต เพราะจิตนั้นมีการเกิดดับที่เร็วมาก การเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวัน จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นมาก เพราะเราไม่สามารถทราบได้ว่า จะเกิดดับเมื่อไร เวลาไหน และอย่างไร

3. สอนให้ทำความดี สังสมกุศลกรรมเสมอเพื่อเวลาจิตใกล้จะดับ จะได้หวนระลึกถึงกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญมา ซึ่งจะส่งแรงต่อจิตก่อนที่จะดับหรือเวลาใกล้ตาย อันจะนำไปสู่จิตในขณะอาสันนกรรมนั้น นำไปสู่ภพภูมิที่ดีได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิบัติตามหลักอาสันนกรรมนั้น เป็นเงื่อนไขและเครื่องประกันถึงการไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้

4. หลักกรรมและอาสันนกรรมให้อิสระภาพแก่บุคคลในการที่จะเลือกเกิดได้ เพราะกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดในภพภูมิที่ดีหรือไม่ดี บุคคลจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกทำดีด้วยตนเองเพื่อไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้

5. สอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาททุกขณะจิต เพราะเราไม่ทราบชะตากรรมที่จะเกิดกับชีวิตได้ จึงควรเจริญอุปปมาทธรรมและมรณสติเสมอ ดังที่วัฒนธรรมไทยได้มีวัฒนธรรมแห่งการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนาเสมอมา